

SÓS TAMÁS

KOR- ÉS KÓRTÖRTÉNET A HAZAI KÖZOKTATÁSRÓL, SZAKKÉPZÉSRŐL

A recenzált kötet Velkey Gábor: Dinamikus egyensúlytalanság című könyve.

A szerző – nem szokványos módon – az elmúlt két évtizedben végzett átfogó kutatási és közéleti tevékenységét foglalja össze. Kellő tárgyilagossággal szól a feldolgozott időszakról, a saját szerepét sem kerüli meg. Oktatóként, kutatóként, közéleti szereplőként több dimenzióban látja, láttatja az összefüggéseket. Országgyűlési képviselőként, önkormányzati vezetőként változó hatékonysággal volt ráhatása az oktatási döntésekre. A Dél-alföldi Régió jó ismerője, a példái elsősorban innen származnak.

Az alcím is sokat elárul: a hazai közoktatási rendszer szétesése, felforgatása és a konsolidáció esélye. Kor- és kórtörténetet olvashatunk a hazai közoktatásról, a szakképzésről.

A leírtak alapjait az alkotó közoktatás alapkérdéseit feszegető, 2011-ben készült doktori értekezése adja. „A (szak)képzés hazai rendszere, működési zavarai és megújítása”. Mindez kiegészült – az utóbbi időszakban történt – közoktatás, szakképzés, felsőoktatás teljes rendszerét alapjaiban megváltoztató szabályozók korai következményeinek elemzésével.

A kötet első ajánlói Kozma Tamás és Benedek András, a témakör újabb megközelítést és eredetiségét emelik ki. A tanulmány nem csupán a köznevelés, a szakoktatás, hanem a társadalomföldrajz és a társadalomkutatás határmezsgyéjén mozog. Regionális sajátosságok is jól érzékelhetőek az empirikus vizsgálatok során.

A dolgozat szerkezete az elvi megközelítéstől indul, a közfinanszírozott intézmények rendszerén keresztül, a működés legfontosabb jellemzőin és gyakorlati kérdésein át eljut az iskolarendszerű szakképzés kritikus pontjaiig.

A kötet bevezetésében a rendszerváltást követő reformok szükségességéről értekezik, a nagy állami ellátórendszerek fenntarthatóságának és működésének újragondolásával. A mai gondok okainak egy részét abban látja, hogy a legfontosabb társadalmopolitikai alapkérdésekben a kvázi-konszenzus törekeny volt és hamar elporladt. Az 1993-as szakképzési törvény közös nevezőt kereső integratív eukonform megoldásai a múlt homályába veszttek. A reformértékű folyamatok hamar megrekedtek. Sok esetben ezek ellentmondásba keveredtek, nem voltak egymásra épülők, és ez által kellően hatékonyak. Végül ezek a közoktatási rendszer széteséséhez vezettek. A szerző bemutatja

a forráskivonást, mint súlyos problémát, melyet teljesen 1994-ig vezet vissza.

Velkey Gábor szerint 2010-re egyértelművé vált a rendszert szétfeszítő zavarok sokasága, a működtetés, finanszírozás korábbi rendszerének fenntarthatatlansága. A szakképzés zavarai nem választhatóak el az általános képzés egészétől. Az azt követő két évet „felforgatásnak” nevezi, erre utal az alcím is. A társadalmi és szakmai konszenzus igénye nélkül pusztán a politikai legitimitásra épülve történtek változások. Ezek újabb jelentős gondokat okoznak. A közismereti tananyag-tartalom leredukálását hozta ez az időszak, újabb forráskivonást, a decentralizáció felszámolását, centrális irányítást, a pedagógus önállóságának minimálisra csökkentését. A tanulmány azt bizonyítja, hogy ezzel elmentéses folyamatra volna szükség, a képzési időt nem csökkenteni, hanem növelni kellene.

Benedek András első ajánlóként kiemeli, hogy a kötet az elméleti háttérrel imponáló módon mutatja be. Ez által érzékelteti a diszciplína elvi összetettségét. A tanulmány gazdag hazai és nemzetközi kutatásokra is épít. Társadalomelméleti megközelítésével követi a rendszerelméleti alapú hazai oktatás-kutatásokat (Halász, Beck, Magyar, Zsolnai).

Hatással van rá, bár látszólag más irányt követ, mint az (Forray, Kozma, Nemes, Nagy) önmaguk által is interdiszciplináris elemzési irányzatnak definiált módszereket és szemléletet ötvöző alternatív okta-

tási irányzat. Míg a köznyelv az oktatás, képzés, nevelés, tanulás fogalmakat szinonimaként használja, addig a szerző igyekszik a jelentésbeli különbségeket gyakorlati szempontok alapján elkülöníteni. Ebben támaszkodik Bruner elméleti modelljére. Kiemelésre kívánkozik a kompetenciák fejlesztése, mint a modern társadalmakban a szervezett tanulás fő feladata. Napjainkban különös jelentősége van ennek a kérdéskörnek, mivel a szabályozók szintjén ez manapság háttérbe szorult. A tananyag-szerű, centrálisan szabályozott oktatás került előtérbe, a tanulási folyamat meg alapozása, a hatékony tanulói környezet létrehozása még mindig nem kap kellő figyelmet.

A társadalomkutatók oktatással kapcsolatos álláspontját elemzi, ütközteti, következtetéseket von le, adaptív módon közelít (Andor, Bourdieu, Ferge, Habermas, Karlóvitz, Lukács, Luhmann, Pokol). Egy jellemző példa az ábrázolásra: míg az intézményes oktatásban Habermasnál a politika (állam) és a gazdaság leegyszerűsítő logikája érvényesül, addig Luhmannnál az elkülönült alrendszerek mindegyikének megjelenik a saját világot egy-egy duális értékpár mentén értelmező logikája. Külön foglalkozik a szerző az újratársadalmasítás értelmezésével és annak folyamatával. Rávilágít arra, hogy ami az elmúlt évtizedekben nálunk zajlik, az nem egy előre elhatározott, kitalált program vagy terv, hanem konkrét problémákra adott társadalmi, önvédelmi reakciók együttese. Röviden érinti az okta-

tási rendszer célstruktúráját. A modern társadalmak oktatási rendszerének célját abban határozza meg, hogy segítse elő egy jól szervezett, integrált társadalom létrejöttét, amely integratív személyiségeket feltételez, és hozzájárul a közösségek és a társadalom egészének fejlődéséhez. A közfinanszírozott intézmények legfontosabb funkcióit az egyén képességeinek kiteljesedésében, szociális kompetenciák kialakításában, korszerű ismeretek átadásában, esélyegyenlőség biztosításában, a társadalmi kohézió megteremtésében, valamint a képzés rendszerszintű társadalmi beágyazottságának elősegítésében határozta meg.

Kiemelt kérdésnek tartja a közfinanszírozott ellátások körének meghatározását, az azokhoz történő hozzáférés feltételrendszerét, a közfinanszírozás technikáját, a szolgáltatást nyújtó intézmények irányításának és fenntartásának szabályozását.

Az elméleti rész áttekintése után tért rá a tanulmány a közfinanszírozott intézményes oktatás hazai rendszerének elemzésére. Kitér arra a szakpolitikai vitára is, hogy 4+4-es vagy 6+4-es rendszerben történjen az általános iskolai képzés. Napjainkban pedig egyre gyakrabban vetődik fel a 9 évfolyamos alapképzés, és annak a 4+5, 5+4 vagy a 6+3 szakaszokra osztása.

A köznevelési törvényről úgy szól, hogy lényegében végigvitte és le is zárta a közismereti és a szakmai képzés szétválasztására vonatkozó egyértelmű szabályok felpuhításának időben egyre kiteljesedő, közel másfél évtizedes folyamatát. A középfokú képzési irányok új szerkezete és területi struktúrája egy szervezethez telepített hatáskör, bizonyos értelemben kezelheti a területi összehangoltság zavarait. Ugyanakkor továbbra is korlátozhatja a különböző szintű és irányú képzésekhez történő hozzáférést. Az intézményes oktatás–nevelés finanszírozásának romló tendenciáit a valós költségek és a normatívák megfelelési arányának hierarchiájával írta le.

A kötelező feladatokra koncentráció feladatvállalás esetén az állami normatíva az óvodai ellátásban a tényleges költségek negyvenöt-hatvanöt, az általános iskolában ötvenöt-hetvenöt, gimnáziumokban hetven-kilencven, szakközépiskolákban hetvenöt-kilencvenöt, szakiskolában hetvenöt-száz, kollégiumokban nyolcvanöt-százöt százalékát fedezi.

Az iskolarendszerű szakképzés szervezésénél és finanszírozásánál Velkey Gábor kitér arra, hogy a 2011 utáni jogszabályi környezet alapvetően megváltozott, a gazdasági kamara lehetősége és felelőssége nőtt a szakképzés szervezésében, központi bérszabályozás lett bevezetve. A gyakorlati képzés szervezésének lehetőségei bővültek, ugyanakkor a legkevesebb fajlagos támogatást továbbra is az iskolai tanműhelyekben végzett gyakorlati képzés igényli. 2012 után a szakképző intézmények csak pályázat útján juthatnak fejlesztési forráshoz, közvetlen támogatás fogadása megszűnt.

Gyakorló szakemberek számára érdekesen és olvasmányosan ír a szerző a közfinanszírozott intézményes oktatás szabályozásának kritikus elemeiről tizenkilenc pontban. A közoktatási szabályozást a hozzáféréstől, esélyegyenlőségtől indulva a felsőfokú szakképzés átalakításáig taglalja.

A képzési rendszer működésének legfontosabb jellemzői a könyv harmadik fejezetében található. Nagy teret szentel a szelektív mechanizmusoknak a közoktatásban, családnak, óvodáztatásnak, önkormányzatoknak, az iskolakezdésnek, továbbtanulásnak, az átjárhatóság korlátainak. A középfokú képzés hierarchizáltságáról, területi különbségeiről a Dél-alföldi Régióban szerzett tapasztalatai alapján ír. Külön foglalkozik a szelekcióról a felsőoktatással, a lakosság körében tapasztalható általános vélekedésből indul ki: „a legrosszabb főiskolai képzés is többet ér mint a középfokú szakképesítés”.

A negyedik fejezet az iskolarendszerű szakképzés szervezésének gyakorlatával foglalkozik. A gazdasági szereplők részvételének oldaláról közelíti a témakört. Felhívja a figyelmet, hogy érdemi különbségek voltak jellemzőek a gazdasági szereplők képzési aktivitásában, szakmacsoportok és képzési szintek szerint. Kitér a szakképzési hozzájárulás változására, a tanulószervezetek dinamikájára, a fejlesztési támogatások tendenciájára. Elemzi a Térségi Integrált Szakképző Központok (TISZK) iskolafejlesztő, szervező szerepét. Kitér a Regionális Fejlesztési Képzési Bizottságok (RFKB) képzési

irányokat és arányokat meghatározó szerepére. Külön figyelmet szentel a pályaválasztás és ennek korrekciójának lehetőségére.

Az utolsó fejezet foglalkozik a kritikus pontokon túl a hazai iskolarendszerű képzésben az előrelépés, a konszolidáció lehetséges irányjaival. Az alapellátás újragondolását tartja indokoltnak. A komplex szolgáltatásoknak meghatározó szerepet szán: oktatási, szociális, közművelődési, közösségi feladatok oldaláról. Integrált társadalmi kapcsolatokra építve, helyi közösségek, közművelődési, felnőttképzési funkcióira épít. Az állami fenntartói modell továbbvitelében gondolkodik, amely több éves előkészítő és szerves fejlődés eredményeként átvihető decentralizált modell irányába mutat. Ezzel is erősítve az alulról építkező helyi társadalmi érdekeket és a közvetítőrendszer pozitívumait.

A komprehenzív modell értelmében intézményen belül jönne létre a képességek szerinti szelekció. Több európai országhoz hasonlóan az alapképzés két évvel történő felemelését tartja indokoltnak tizenhat éves korig. Erre épülne a két éves gyakorlatorientált szakiskolai képzés. A másik lehetőség a három éves párhuzamosan szervezett szakközépiskolai képzés. A harmadik irány a három éves felsőoktatási felvételre és érettségire felkészítő gimnáziumi képzés. A speciális szakiskola az alapképzés befejezése előtt is fogadhatja a tanulókat.

A kötet az iskolarendszerű szakmai gyakorlati képzés rendszerének átalakításának indokoltsága mellett érvel. Olyan

irányú szabályzóváltozást tart szükségesnek, amely csökkenti a tanuló kiszolgáltatottságát, erősíti az ellenőrzést a szervezésben, növeli a kamarák, szakmai szövetségek szerepét. Pénzügyi alapú érdekeltséggel korlátozza az öncélú képzést és növeli a gazdaság szereplőinek részvételét a gyakorlatban.

Felhasznált irodalom

Velkey Gábor 2013 *Dinamikus egyensúlytalanság. A hazai közoktatási rendszer szétesése, felforgatása és a konszolidáció esélye*. MTA Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Tudományok Intézete. Budapest – Pécs – Békéscsaba